

STANDEISKY ÉVA

1.

Aggodalommal tölt el, hogy sokan úgy gondolják, a forradalom története tudományosan feldolgozott – új tények, az eseményeket más megvilágításba helyező dokumentumok már nemigen kerülhetnek elő. A helytörténeti bújárkodások pedig csak arra jók, hogy az ismert országos történetek unalmas és többnyire szakszerűtlenül elkészített helyi, lokálpatrióta változatait produkálják. Azok közé tartozom, akik szorgalmazák 1956 szakszerű, mélyreható – a személyes történelemre, életsorsok rekonstruálására is kiterjedő – helytörténeti feltárását, mert csak így érzékelhető igazán a forradalom ellentmondásos sokszínűsége, s így juthat közelebb a helyiekhez a múlt. Ehhez azonban még rengeteg munkára, mindenekelőtt a megtorlás periratainak szisztematikus tanulmányozására, valamint szakszerű interjúk további százainak elkészítésére lenne szükség. S ez utóbbival már el is késtünk, hiszen egyre kevesebben élnek azok közül, akik tevékeny részesei voltak a forradalomnak, s nem csupán saját „hősi” múltjuk megörökítésén – elferdítésén, önmaguk heroizálásán – fáradoznak, amiben partnerre találnak az ismerethiányos, ám jó szándékú és legendákra vágyó fiatal interjúvolókban.

1956 viszonylagos közelsége és a társadalom eszmei, politikai megosztottsága miatt az egyre szűkülő tudományos piacot a tényközlő, leíró publikációk uralják: többnyire szigorú időrendre épülő politikatörténeti szintézisek, kronológiák, dokumentumgyűjtemények, fotóalbumok jelentik a kínálatot. Számuk az ötvenedik évforduló körül egyre gyarapszik. Nagy felvevőpiac az oktatás: itt ma már bő információkat tartalmazó összefoglalók állnak az érdeklődők rendelkezésére, meghaladva

az 1989 előtti torzítást, pótolva a rendszerváltozás utáni hiányt – lásd a tankönyvek 1956-tal foglalkozó fejezeteit.

Tagadhatatlan, hogy 1956 tudományos feldolgozása terén már sok minden történt: számos forráskiadvány és elemző munka látott napvilágot. Ez utóbbiak közül Rainer M. János kétkötetes Nagy Imre-monoográfiáját emelném ki.

Eddig három jelentős összefoglaló született a forradalomról: *Az 1956-os magyar forradalom. Reform – Felkelés – Szabadságharc – Megtorlás* (Írta Bak M. János, Kozák Gyula és mások. Tankönyvkiadó, Budapest, 1991); Szakolczai Attila: *Az 1956-os forradalom és szabadságharc* (1956-os Intézet, Budapest, 2001) és Ripp Zoltán: *1956. Forradalom és szabadságharc Magyarországon* (Korona Kiadó, Budapest, 2002). Az első még a rendszerváltozás körül került az olvasók elé. Megírásakor még nehezen lehetett hozzáférni a levéltári forrásokhoz, szerzői főként saját és mások emlékezetére építhettek, valamint az emigrációban keletkezett munkákat hasznosíthatták. A második ugyanannak a pályázati felhívásnak a nyomán íródott, mint Ripp összefoglalója. Mindháromra jellemző, hogy dokumentumok, fényképek találhatók bennük. (Forrásszemelvényekben, visszaemlékezésekben Szakolczai munkája a leggazdagabb, s a tipográfiai, képi megformáltságot tekintve is ez a könyv a legszebb.)

Sokan gondolják úgy, hogy a Kádár-korszak elején keletkezett iratok oly mértékben torzítanak, hogy történész nem építhet rájuk igazán. Én másként vélekedem. A megtorló hatóságok tendenciózusan csoportosított és válogatott dokumentumai, a büntető eljárások irataiban manipulatív céllal felhasznált korabeli források nem vethetők el teljes egészükben csak azért, mert valamilyen módon a forradalom elfojtóihoz kötődnek. S ez megfordítva is igaz: a barikád másik oldalán állók korabeli és későbbi (ön)értékelései sem fogadhatók el kritika nélkül. Nem csak a francia forradalomra érvényes François Furet megállapítása: a forradalom objektív története, „jelentése” élesen elkülönül attól, amit a forradalmárok gondoltak saját tetteikről (François Furet: *Gondoljuk újra a francia forradalmat*. Tanulmány Kiadó, Pécs, 1994. 35.).

Minden forradalmat, így az 1956-os magyar forradalmat is olyan váratlan, átmeneti, időben behatárolt jelenségként kell értelmezni, amelynek számos olyan eleme van, amely eleve a forradalom lényegét jelentő rendkívüliség következménye. Ilyenek a tömegek megjelenésének különféle formái, a közvetlen demokrácia megvalósíthatóságának illúziója, a nemzeti egység tartós fenntarthatóságába vetett hit, szélsőséges érzelmek és számonkérési módok, szinte óránként más irányba fordul, egy-

mástól eltérő tartalmú és dinamikájú történesek, a véletlenek nagy szerepe stb.

A forradalommal foglalkozó munkák nagy súlyt helyeznek az előtörténetre: ki 1945-től, ki 1953-tól, ki az 1956 elején tartott szovjet párt-eseménytől, az SZKP XX. kongresszusától eredezteti a történeéseket. Ezt a tendenciát látszik megbontani az *Krónika 1956* (Szerzői: Baráth Magdolna, Feitl István és mások, Kossuth Kiadó–Tekintet Alapítvány, Budapest) című, 2006 tavaszán megjelent reprezentatív kiadvány, amely a naptári évhez kötődve tekint vissza az 1956 előtti múltra. Ezzel azonban nem megoldja, hanem megkerüli a sokakat foglalkoztató kérdést: miért éppen Magyarországon tört ki a forradalom, a hasonló helyzetben lévő országokban pedig miért nem került sor fegyveres népfelkelésre? Különösen Lengyelország zavarja a képet, ahol a kommunista reformszellemiség talán még a magyarországinál is erősebb volt.

Minél többet írunk a „forradalom előzményeiről”, annál inkább távolodunk magától a forradalomtól. Különösen zavaró, hogy éppen akkor lázadt fel a nép, amikor látszólag nem is volt rá oka, hiszen 1956 nyarától tágult a nyilvánosság, élénkült a reformszelem. (Tocqueville a 19. század közepén az önkény oldódásához kötötte a forradalmat.) Ha az elemző nem akar a maradiak, a kádáristák táborába kerülni, ezt a ténytet elhallgatja vagy bagatellizálja, s helyett a kommunista diktatúra szörnyűségeit részletezi a rendszer születésétől általában 1956 nyaráig. Az október 23-ig terjedő hónapok így kiesnek látóköreből. A forradalom előtörténetének részletezése helyett a forradalom egyediségéből kellene kiindulni, s nem azon fáradozni, hogy a magyarországi eseményeket beillesztjük a nem forradalommal végződő antitotalitárius értelmiségi és munkásmegmozdulások szocialista táborbéli sorozatába.

A váratlanul jött két hét szabadság alatt nemigen esett szó a szocializmus eltörléséről, lebontásának módszereiről: ez természetesen nem jelenti azt, hogy az emberek zöme a köztulajdonon alapuló egyenlősítő társadalmi forma, a szocializmus fennmaradását akarta volna. Az első nap nemzeti egységet sugalló eufóriája nem vihető át a forradalom egészére. Az október 23-át követő napokat tagadhatatlanul erkölcsi emelkedettség jellemezte, bár előfordultak kifogásolható megnyilvánulások is (erőszak, intolerancia, zsidóellenesség). Ha 1956 értékelésekor a hangsúlyt a nemzeti egységre tesszük, a forradalom valóban leegyszerűsödni látszik, s éppen a lényege – a sokszínűség –vész el. A forradalom idején összesűrűsödtek a múltból örökölt problémák. Két irány tűnt valószínűnek: az antisztálinista, a mérsékelt, szocialista többpárti diktatúra felé mutató út, valamint a korlátozott magántulajdonon alapuló parlamentá-

ris demokrácia útja. Mindkettőnek a hívei 1945-ig visszahátrálva kezdtek volna újra. Ahogy múltak a forradalom napjai, úgy sokasodtak a második irányban elindulók. A forradalomról szóló szintézisekben mintha az első irányt választók lennének többen. A felbomló állampárt reformereinek forradalom alatti erőfeszítései, a folyton átalakuló kormány tagjainak nyilatkozatai, az újjáalakuló egykori koalíciós pártok színre lépő vezetőinek korabeli állásfoglalásai a szocialista alternatívát valószínűsítik. A forradalom azonban csak kisebb részben köthető a fentebb felsorolt politikai csoportosulásokhoz, mégis ezekről tudunk a legtöbbet, róluk áll rendelkezésre a legalaposabb, legszakszerűbb történeti irodalom.

A forradalmi szervezetekről viszonylag keveset írnak az összefoglalók, s így a helyi, sokszínű történések izgalma elvész. Ezek tolmácsolását a legtöbb helytörténeti munkában is hiába keressük, holott a dokumentumgyűjtemények, adattárak, visszaemlékezések, a váltakozó színvonalú helytörténeti munkák már-már egy egész könyvtárat megtölthetnének. Ha a helyi forradalmi szervezetek élete, mindennapjai méltó színvonalon közkinccsé válnának, talán jobban figyelnénk a saját korunkban is a civil kurázi, a közösségi cselekvés fontosságára.

A központi és a regionális forradalmi szervek története sincs megírva, hiányzik a forradalom intézménytörténete.

Budapest 1956-os története ismeretlen, ha eltekintünk a kommunista párt, a kormány és a fegyveres felkelők csoportjairól szóló munkáktól, amelyekben az események helyszíne a főváros. (A felkelőcsoportok tevékenységének, szereplőinek bemutatása mindenekelőtt Eörsi László érdeme.) A milliós főváros kerületeiben is zajlott a forradalom, s a városvezetés is reagált az eseményekre. Erről azonban még keveset tudunk.

A november 4-e után történetekre az eddigieknél jóval nagyobb figyelmet kellene fordítani. A forradalom nem fejeződött be a második szovjet beavatkozással és a megtorló akciókkal, eljárásokkal. Hetekig, hónapokig tartott a restaurációs átmenet, egy budapesti pártfunkcionárius megfogalmazásában a „kellemetlen, kocsonyás helyzet”. Számos településen a forradalom fegyveres elfojtása után is a forradalmi bizottság maradt a meghatározó, és sokakban élt olyan illúzió, hogy Kádár János megőrzi a forradalom vívmányainak egy részét.

Szükség lenne az 1956-ban történtek fogalmi, valamint társadalom- és esztétörténeti megközelítésére is. A forradalom ötödik évfordulóján külföldön magyar származású történészek – Váli A. Ferenc, Paul Zinner, Kecskeméti György – tettek ugyan kísérletet erre, de a források hiánya és a forradalom iránti nemzetközi érdeklődés csökkenése gátat szabott a további próbálkozásoknak. Tyekvicska Árpád történetiszociológiai fel-

dolgozása Nógrád községről és a Rétsági járásról – amely már a rendszerváltozás után készült – módszertani szempontból is figyelemre méltó munka. A szerző legfőbb érdeme talán, hogy bebizonyította: mikro-történeti szinten is lehet a forradalomról újszerűen írni.

A forradalmat ugyanis elsősorban nem a reformer kommunisták és a velük szövetséges népfrontosok, s nem is a fegyveres harcosok fémjelzik – bár ők is a forradalom fontos szereplői –, hanem a saját sorsának irányítását kezébe vevő „nép”: a városok és falvak változatos elnevezésű forradalmi bizottságaiban tevékenykedő tekintélyes, megbecsült lakosok, akiket a helyi közösség választott vezetőiül. Ők nem csupán a forradalom két hetében, hanem az azt követő hetekben is urai voltak a helyzetnek, a helyiek bíztak bennük, és többnyire sikerrel álltak ellen Kádár restaurációs törekvéseinek. Szervezték a mindennapokat, próbáltak úrrá lenni a forradalmi rendszerváltásból adódó, olykor megoldhatatlannak tűnő problémákon, és sikerrel fékeztek az egymásnak szegülő pártpolitikai indulatokat.

A területi – lakóhelyi, járási, megyei és regionális – szerveződések mellett a forradalom másik fő ereje a munkahelyi (hivatali, gyári, szövetkezeti, vállalati stb.) demokratikus öngazgató szervezetekben – leggyakoribb nevükön a munkástanácsokban – volt. Ezek általában a forradalmi bizottságokkal együtt, sokszor az ő irányításukkal próbálták serkenteni a demokratikus önszerveződést és újraindítani a munkát. A munkástanácsok sokkal alkalmasabbnak bizonyultak a Kádár-rendszerrel szembenálló szocializmushívők „igazának” felmutatására, mint az ideológiailag heterogén települési és munkahelyi forradalmi szervezetek, a változatos elnevezésű forradalmi bizottságok, amelyek november 4-e után egyre inkább visszaszorultak, szemben az éppen akkor erőre kapó, a forradalmi bizottságok szerepkörét is részben átvevő munkástanácsokkal.

A rangvesztettek, a deklasszáltak 1956-os szerepvállalása érdekes kutatási téma lehetne. Már most megkockáztatható, hogy a legtöbben az 1947–1950 után félreállítottak közül kerültek be a forradalmi bizottságokba, s mindenekelőtt a helyi közigazgatásba: az egykori főjegyzők, jegyzők, falusi bírók. (Egy 20. századi karriergörbe főbb jelzőpontjai: főjegyző, pöcmester, majd 1956-ban a forradalmi bizottság elnöke.) A nemzetőrségekben, polgárőrségekben már azok is szerepet kaptak, akiket 1945-ben állítottak félre: volt katonatisztek, csendőrök és rendőrök. Az egykori arisztokraták, nagybirtokosok, gazdag polgárok és módos parasztgazdák leszármazottai is tevékenykedtek a forradalmi szervezetben, főként üzemek, vállalatok munkástanácsaiban.

A tömegjelenségek (a békés felvonulástól a lincselésig, a szervezett népgyűlésektől a spontán összejövetelekig) szisztematikus feltárása és érté-

kelése még megoldandó feladat. Sokat tudunk már a megtorlásokról, keveset azonban a bosszúállás mindennapi formáiról, a kommunisták (halál)félelméről a forradalom napjaiban.

Jórészt még megírandó a forradalom médiatörténete: röplapjainak, újságjainak, vidéki rádióadásainak elemzése, az eseményekre tett hatásuk bemutatása. Ez annál is fontosabb lenne, mert a budapesti központi rádióadó számos hírt nem közölt: nem volt az információk birtokában. A Dunántúli Nemzeti Tanács lényegében a Győri Rádió felhívása nyomán alakult meg, s Dudás annak köszönhette népszerűségét, hogy az ország számos pontjára eljutott lapjának, a *Magyar Függetlenség*nek kiemelt jelentősége volt.

Nemigen várható, hogy az 1956-os forradalom félévszázados évfordulóján olyan történelmi művek kerüljenek a nagyközönség elé, amelyek vitatnák az 1956-ról vallott eddigi felfogásokat, s a forradalmat új megközelítésben elemeznék. A lakosságnak is csak kis hányada érdeklődik az új tudományos eredmények iránt. „Gondoljuk újra a francia forradalmat” – adta könyve címéül François Furet kétszáz évvel a nevezetes történések után. Az 1956-os magyar forradalom esetében mi még csak ötven évnél tartunk.

2.

Óvatoskodó, rejtőzködő felfogásbeli különbségek vannak, amelyek legtöbbször nem is tudatosak. Zömmel a szerző világlátásából adódnak, s elsősorban az idősebb történészeknél, illetve a politikai pártoknak, irányzatoknak elkötelezett historikusoknál fedezhető fel részrehajlás jobb vagy bal felé. Aki szocialistának vallja magát, s történészi karrierjének csúcását a Kádár-rendszerben érte el, hajlamos csupán a forradalom anti-kommunista, szélsőjobboldali elemeire alapozni véleményét. Talán nem is tartja forradalomnak az 1956. október 23-a és november 4-e között történteket, ezért legszívesebben kerüli az események minősítését, vagy a semleges „népfelkelés” szót használja. Ha már megkerülhetetlen, elfogadja 1956-ra a közmegegyezéssel „forradalom” kifejezést. Aki pedig a másik oldalon áll, a forradalom és a szabadságharc lényegi együvé tartozását, a forradalom kommunista- és szovjetellenességét hangsúlyozza.

A témaválasztásban is tetten érhető a felfogásbeli különbség. Akiknek markáns véleményük van 1956-ról, s ez jobbra vagy balra eltér a hivatalostól, előnyben részesítik a forrásközlést. Természetesen olyan dokumentumok sajtó alá rendezésében serénykednek leginkább, amelyek köz-

vetve az ő nézeteiket támasztják alá. A forradalomban elsősorban anti-kommunista népfelkelést látók előszeretettel publikálnak a megtorlásokkal kapcsolatos iratokat, írnak forradalmár szenvedéstörténeteket, mártíréletrajzot.

3.

A történész és az emlékező érdeke homlokegyenest ellenkező. Az előbbi 1956 kapcsán is a jelen – a hivatalos és az egyéni emlékezet – bűvköréből kivont forradalomra, a „halottra”, a szabadon boncolható múlt-ra kíváncsi; az embereket viszont kormány szinten éppúgy, mint családi, baráti körben (ez utóbbi kevésbé jellemző), az élő '56 foglalkoztatja. Az, hogy mi hasznosítható belőle a jelenben, illetve mi maradt meg belőle az egyénben – a forradalom manipulált és spontán emlékezete. (A historikus is óhatatlanul torzít, amikor megjeleníti a múltat, hiszen saját értelmezésében válogat a rendelkezésére álló múltnyomok közül, de ő legalább tisztában van kényszerhelyzetével, s igyekszik a szituációból adódó veszteséget a legkisebbre szorítani.)

Bölcsen írja Pierre Nora: „A történelem középpontjában egy, a spontán emlékezetet romboló kritikus szellem dolgozik. Az emlékezet mindig gyanús a történelem számára, melynek valódi küldetése lerombolni és visszaszorítani azt. A történelem megfosztja a megélt múltat legitimációjától.” (Idézi Jean Leduc: *A történészek és az idő. Elméletek, problémák, írásmódok*. Kalligram, Pozsony, 2006. 100–101.)

Tzvetan Todorov kapcsán Angyalosi Gergely túlbujánzó emlékezet-kultuszról ír: „Ez a jelenség nem arra utal, hogy a kollektív memória egészségesen, frusztrációktól és túlzásoktól mentesen működik, hanem inkább az ellenkezőjére: a lázas és kötelességszerű emlékezés-kultusz tisztázatlanságot takar.” Az emlékezés, akárcsak a nyelv, egyaránt szolgálhat nemes és alantas célokat. Todorov szerint szakralizálással és banalizálással lehet leginkább visszaélni az emlékezettel. A szakralizálás befagyasztja a múltat, lehetetlenné teszi a kommunikációt a múlt és a jelen között. Paul Ricoeur szerint a kötelességszerű emlékezés „gyakorta akadályozza a történelem kritikai feldolgozását”. Ő „az emlékezés kötelessége helyett az emlékezés mint munka fogalmát javasolja (némileg a freudi »gyázmunka« mintájára)”. (Angyalosi Gergely: *A helyes emlékezés iskolája*. In: Tzvetan Todorov: *Az emlékezet hasznáról és káráról*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2003. 64–67.) Ezekre a bölcs megállapításokra a 2006-os kampányszerű emlékezésdömpingben érdemes lenne

odafigyelni, bár 1956 szakralizálásáról még nem beszélhetünk. Az '56-os forradalom ma még inkább a napi ideológiai és politikai csatározások része. „Október 23-ának idén lesz a félévszázados évfordulója – de már most előre borítékolható a polgárháborús hangulat. Az emlékek polgárháborúja. Ami nem sokban különbözik az általános hisztériától. Végül is az emlékezés a pszichológia körébe is tartozik” – írja Földényi F. László. (Emlékezés magyar módra. *Élet és Irodalom*, 2006. március 10.)

Az 1956-os forradalom időbeli közelsége eleve akadályozza a divergáló személyes emlékek politikai, ideológiai célzatú fel- és kihasználhatóságát. Mindaddig, amíg köztünk élnek 1956 átlélei s közvetlen leszármazottaik, nem lehet sikeres az 1956 kanonizálását célzó erőfeszítés. Még legalább negyven évnek kell eltelnie ahhoz – így lesz meg a kommunikatív emlékezet kilencven éve, a letűnő három generáció –, hogy a lekerekített '56-os kép állami ünnepeken és az iskolákban minden évben és minden tankönyvben reprodukálható legyen. (A historikusok az „idők végezetéig” újabb és újabb értelmezésekkel fognak előállni.)

Az idő addig is csiszolja, kerekíti a személyes, családi emlékeket. A szégyenletes mozzanatok, a rettegés és a megfélemlítettség felnagyított vagy elfojtott emlékképei helyett – az előbbi a megtorlás áldozataira, az utóbbi a megtorlókra jellemző – megjelennek a személytelen, a média által közvetített hivatalos forradalomértelmezések és hősfigurák. A rendszerváltozás után eltelt több mint másfél évtized tapasztalatai mutatják, hogy milyen nehéz makulátlan '56-os héroszokat kreálni. (A mártírhálált szenvedettek leginkább „alkalmasak” a felmagasztosításra, ha nem zavaráná kanonizálásukat, hogy Nagy Imre és Angyal István kommunista volt, Szigethy Attila népfrontos „társutasként” a hatalomátmentő reformer kommunisták szövetségese, Dudás József egyenlőségpárti, megrögzött baloldali, Mansfeld Péter kalandvágó törvényszegő, Tóth Ilona halálos kimerültségben meggondolatlanul cselekvő kezdő orvos volt stb.)

A történelmi emlékezet függ az emlékezés szintjeitől: a legfelső – állami, hivatalos – szinten „követik el” a legtöbb leegyszerűsítést, a történelem ezen a szinten a politikai ideológia szolgálólánya lesz. A családi, rokon, ismerősi emlékezet is torzít, itt azonban már sokkal nagyobb a „szóródás”, attól függően, hogy ki hol állt a történések idején. Itt is furcsa szituációkat hoz létre az eltelt idő: nem ritka, hogy egy mai fiatal egyik nagyszülőjének felmenői között forradalmárok, a másikéban megtorlók voltak, az 1989 előtti szóhasználatban „ellenforradalmárok”, illetve „szocializmust védő karhatalmisták”.

Az egyéni emlékezők forradalomképe szinte annyiféle, ahányan vannak, az árnyalatokat tekintve mindenképpen. A középső és az alsó em-

lélekezeti szinteken nem a hatalmi érdek a torzulások előidézője, hanem a „csak a szépre emlékezem” önvédő lélektani mechanizmusa. Ezért kétes hitelességű források az (életút)interjúk, a múltat felidéző beszélgetések, sőt a naplók is. A pozitív emlékekkel is csínján kell bánni: természetes emberi igény a saját múlt mitizálása. A gyerekek és a szülők egyaránt arra vágnak, hogy ne ismerjék meg szeretteik esendőségét, téves döntéseit, erkölcsileg nem elfogadható lépését. Ki írná le naplójában, ki mesélné el unokáinak, hogy 1956-ban kárörvendve nézte, hogy megvernek (meglincselnek) valakit, sőt talán bele is rúgott a földön fetrengőbe? Ki dicsekedne azzal: ahelyett, hogy pénzt tett volna a segélyládába, elvett belőle, s elvitte az árut a betört kirakattól?

A személyes emlékek száma végtelen. Sok bennük a majdnem egyező, a hasonló.

A domináns emlékek sorrendjét nem az ok–okozat összefüggés határozza meg, hanem az emlék intenzitása vagy a véletlen.

A történelmi múltidézőskor összemosódhatnak a „jó” és a „rossz” rokonítható elemei. Akik számára a forradalomban való részvétel egész életükre kiható nyomorúságot – csalódást, egzisztenciavesztést – hozott, leszármazottaiknál, a későbbi generációknál a forradalom hatása keveredhet a második világháború alatt és után megélt események hatásával, sőt a Rákosi-korszakbeli sérelmek is egybefolyhatnak a forradalom idejével. „A férjem édesapja – írja 2006-ban P.-né, levelező hallgató – katonatiszt volt 1956-ban. Nagyon keserű tapasztalatokról hallottam tőle. Megvádolták, elítélték, leszerelték. Igaz, a nyolcvanas években rehabilitálták, de már minek? – mondja ő. Teljesen tönkretették az életét. [...] Az ő és családja életében 1956 tragédia volt! Az édesanyám szülei »kulákok« voltak tizenegy gyermekkel. Hasonló tragédiaként élték meg ők is 1956-ot. Mindenüket elvették, a házuk maradt meg egy kis kerttel.”

2006-ban csak amalгам emlék maradt 1956-ról egy másik egyetemistánál is. Az anyai nagyszülők Vámosorosziban éltek, emlékeiket az unoka így interpretálja: „1956-ban még nem volt rádiója a családnak, a szomszédban hallgatták az eseményekről tudósító híradásokat. A faluban nem történt semmi rendkívüli esemény. Nagyapám unokatestvérét, Kiss Jánost kuláknak nyilvánították és elhurcolták. Később hazajött, de a vele történt eseményekről nagymamám nem tudott beszámolni.”

Az 1989 előtti értékelések továbbélő hatásáról nemigen lehet beszélni. Az ideológiai máz lepergett az interpretációkról, különösen olyan körülmények között, amikor a hatalom maga is inkább a dezideologizálás híve volt, persze nem a közoktatásban és a kultúra kiemelt fórumain. A tendenciózus könyvek – történelmi szakmunkák, szépirodalmi és publicisz-

tikai művek, tévésorozatok – nem sok nyomot hagytak, „fogyasztóik” is inkább az eseménytörténetre figyeltek s nem az ideológiai körítésre.

A Kádár-korszakbeli 1956-interpretációk ugyanakkor mégiscsak nyomot hagytak az emberek gondolkodásában: elidegenítették őket 1956-tól. A forradalom története a középnemzedék zömét és a náluk idősebbek java részét egyre inkább hidegen hagyja. Köszönhető ez mindenekelőtt a Kádár-korszakbeli elhallgatásnak, elhallgattatottságnak, szándékos félreértelmezéseknek, hazugságoknak, de a rendszerváltás utáni politikai kisajátítási törekvések sem tettek jót a természetszerűen fragmentális – s így a rárakódott hamis-igaz tudásrétegek miatt ellenmondásossá váló – és egyre halványodó személyes emlékeknek.

A fiatalok közül sokan vagy unják a témát – a média sugallta kép egyhangúságát, protokolláris jellegét, valamint az „öregek” marakodását a történelmi konc fölött –, vagy őszinte kíváncsisággal szeretnének többet tudni a számukra fényévnyi távolságban lévő, egzotikus szocialista múltról – lehetőleg nagyobb szellemi erőbefektetés nélkül.

Talán akkor lennének fogékonyak a forradalom históriája iránt, ha nem csupán korrekt, szórakoztatóan megírt múltmesét kapnának, hanem ha 1956 története valamiképpen saját problémáikhoz is kapcsolódna. Ennek azonban kicsi a valószínűsége.